

Nr 29

Utlåtande i anledning av väckta motioner om förbättring av sjukpenningen för husmödrar m. m.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna nr I:623 av herr *Gustafsson, Nils-Eric*, och nr II:565 av herr *Lindberg m. fl.*; samt

2) motionen II:798 av herr *Rubin*.

I *motionerna I:623* och *II:565* yrkas "att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en skyndsam utredning i avsikt att väsentligt förbättra sjukpenningen för husmor med hemmavarande minderåriga barn, varvid beloppet differentieras med hänsyn till barnens ålder och antal".

I *motionen II:798* yrkas "att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning av möjligheterna att inom socialförsäkringssystemet vidtaga sådana förändringar att arbete inom hemmet blir föremål för en högre ekonomisk uppskattning, så att sjukpenning till hemmafru, ersättning till vårdare i hemmet och andra liknande socialförmåner som avser gottgörelse för arbete i hemmet kan utgå med tillräckligt stora belopp".

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionerna II:565 och II:798.

Gällande bestämmelser m. m.

Hemmafruförsäkringen

I vissa fall kan enligt sjukförsäkringen försäkrade vara placerade i sjukpenningklass och sålunda berättigade till sjukpenning utan att uppfylla det generella minimivillkoret härför, nämligen en årsinkomst av förvärvsarbete om minst 1 800 kr. Det gäller kvinnlig försäkrad, som (a) är gift och stadigvarande sammanbor med maken eller i annat fall (b) stadigvarande sammanbor med barn under 16 år till henne eller hennes make eller (c) stadigvarande sammanbor med man med vilken hon varit gift eller har eller haft barn. Sådan försäkrad är placerad i sjukpenningklass nr 1, som berättigar till en sjukpenning av sex kr. om dagen.

Enligt huvudregeln skall vid sjukhusvård sjukpenningen minskas med fem kronor,

dock med högst hälften av sjukpenningens belopp. För kvinnlig försäkrad utgår emellertid alltid sjukpenningen med lägst sex kr., om hon stadigvarande sammanbor med barn under tio år till henne eller hennes make eller till någon, med vilken hon stadigvarande sammanbor och med vilken hon varit gift eller har eller har haft barn.

Barntillägg

Försäkrad, som stadigvarande sammanbor med barn under 16 år till honom (hennes) eller maken, äger att utöver sjukpenningen uppbära barntillägg. Enligt huvudregeln utgår barntillägg till hel sjukpenning för dag räknat med 1 kr. för ett eller två barn, 2 kr. för tre eller fyra barn och 3 kr. för fem eller flera barn.

I fråga om kvinnlig försäkrad finns två särregler. Den ena regeln innebär att barntillägg inte utgår för barn över 10 år till kvinna vars make är sjukpenningförsäkrad. Försäkringskassa kan emellertid efter framställning medgiva, att barntillägg utgår enligt huvudregeln. Sådant medgivande kan kassa lämna endast om hustruns arbetsinkomst överstiger mannens. Har medgivande lämnats, äger mannen inte uppbära barntillägg för barn över 10 år. Den andra särregeln innebär, att kvinnlig försäkrad vid hel sjukskrivning är berättigad till barntillägg med minst 2 kr. för dag, om hon stadigvarande sammanbor med barn under 10 år.

Frivillig sjukpenningförsäkring

Vid sidan av den allmänna försäkringen finns för kvinnor, som tillhör hemmafruförsäkringen eller skulle ha tillhört denna, om inte deras inkomster utgjort hinder därför, samt för vissa studerande en *frivillig sjukpenningförsäkring*. Bestämmelserna härom återfinns i *lagen om allmän försäkring* och i *kungörelsen om frivillig sjukpenningförsäkring hos allmän försäkringskassa*. Beträffande den frivilliga sjukpenningförsäkringen gäller, såvitt avser personer tillhörande hemmafruförsäkringen, i huvudsak följande. Försäkring kan ske för sjukpenningtillägg om lägst en krona och högst nio kronor för dag. Den sammanlagda sjukpenningen på grund av den allmänna och frivilliga försäkringen får dock icke överstiga femton kronor om dagen. Frivillig försäkring för hemmafruar kan tecknas med 3, 18, 33 eller 93 dagars karenstid. Försäkrad, som är placerad i sjukpenningklass nr 1 eller nr 2 äger välja även försäkring utan karenstid. Viss möjlighet finns till kollektiv anslutning av medlemmar i en sammanslutning. Avgifterna för den frivilliga försäkringen erlägges direkt till vederbörande försäkringskassa. Till försäkringen utgår statsbidrag med 20 procent av kassans utgifter för sjukpenningtillägg.

Antalet frivilligt försäkrade hemmafruar varierar mycket obetydligt mellan olika år. Vid slutet av år 1964 uppgick antalet försäkrade till 139 934.

Ersättning för vård i hemmet av sjuka och åldringar

I motionen II:798 anföres, att de bidrag, som kan utgå till den som sköter åldring i hemmet är låga och att kostnaderna för denna skötsel i hemmet blir relativt obetydliga för samhället i jämförelse med de kostnader som uppstår, då åldringen in-

tages för vård på en allmän inrättning. Motionären anför, att det synes rimligt att den som åtar sig vård i hemmet, kommer i åtnjutande av en ersättning som på rimligt sätt kompenserar vårdaren för det inkomstbortfall, som inträder därför att vårdaren avstår från att tillhandhålla sin arbetskraft på den öppna arbetsmarknaden.

I anledning av vad sålunda anförts har inhämtats vissa uppgifter rörande förhållanden, som berör den av motionären behandlade frågan.

Från *Svenska landstingsförbundet* har upplysts följande.

Tidigare har landstingen varit mycket restriktiva i fråga om att utbetala ersättning till personer som åtager sig att i hemmen ta hand om vårdbehövande sjuka. I allmänhet har därvid krävts att vården utgjort ett alternativ till slutet långtidsvård, som eljest varit erforderlig. Tidigare togs ofta hänsyn såväl till den vårdandes som den vårdades ekonomi då frågan bedömdes om och i vad mån ersättning för vården skulle utgå. Då vårdaren var en anhörig till den sjuke var man i allmänhet restriktiv vid bestämmandet av ersättningarna. Numera torde landstingen vara liberalare då det gäller att ersätta vårdare i åsyftade fall. Bestämmandet av ersättning till vårdare torde i allt större utsträckning ske med hänsyn tagen endast till vårdbehovets omfattning och efter arbetsmarknadsmässiga grunder. De månatliga ersättningsbelopp som utgår till vårdare kan variera från ca 75 till ca 1 000 kr. i månaden eller ännu mera vid särskilt arbetskrävande fall. Frågan om ersättningens storlek kan påverkas av den omständigheten att det kan antagas att vårdaren, om han inte åtagit sig vårduppgiften, skulle ha gått ut i den öppna arbetsmarknaden.

Från *Svenska stadsförbundets* och *Svenska kommunförbundets* sociala sektion har beträffande åldringsvården i hemmet upplysts, att inom vissa kommuner tillämpas det systemet, att vården ersätts efter samma regler som om hjälpen hade lämnats i den ordinära hemsamaritverksamheten.

Från hemtjänstverksamheten inom *socialnämnden i Stockholm* har upplysts följande.

Socialnämnden betalar i princip ut lön till alla personer, som vårdar åldringar i hemmet. Detta gäller numera även personer som inte skulle ha gått ut i förvärvslivet om de inte haft sin vårduppgift. Man tar således endast hänsyn till det utförda arbetet, då ersättningen bestäms. Lönen bestäms på så sätt att en tjänsteman vid nämnden genom hembesök och annan utredning bedömer vårdbehovets omfattning uttryckt i arbetstid för vårdaren. Lönen utgår under den sålunda beräknade tiden efter samma normer, som för timanställd personal med motsvarande uppgifter eller med 7 kr. 40 öre i timmen. Härtill kommer för vård under lördagar och söndagar tillägg för arbete under obekvämt arbetstid. Vid en del vårdkrävande fall utgår ersättning under 42 timmar i veckan. Den månatliga ersättningen kan i vissa fall uppgå till 1 800 kronor i månaden. Vid en utredning år 1965 framkom, att av sammanlagt omkring 8 000 vårdfall vårdades 274 personer i hemmet av anhöriga.

De s. k. hemmadöttrarna

De vårduppgifter, som motionären berör i motionen II:798, torde i väsentlig utsträckning utföras av personer, som är s. k. hemmadöttrar. Denna grupps problem

har i olika sammanhang varit föremål för riksdagens uppmärksamhet. I detta hänseende hänvisas till bl. a. andra lagutskottets utlåtande nr 35 år 1966 samt till socialstyrelsens Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor nr 172, vari behandlas hjälp till hemmadöttrar.

Viss tidigare behandling av frågan om den ekonomiska värderingen av arbete i hemmet

Riksdagsbehandling 1960 och 1961

Vid 1960 års riksdag väcktes motioner, vari yrkades bl. a. att en utredning skulle tillsättas med uppgift att företaga en ekonomisk värdering av hushållsarbetet.

Efter omfattande remissbehandling anförde *andra lagutskottet i utlåtande nr 60* bl. a. följande.

Det är uppenbarligen förenat med stora svårigheter att göra en rättvisande uppskattning av värdet av husmoderns arbete i hemmet. Många av hennes arbetsuppgifter torde sålunda sakna motsvarigheter inom arbetslivet i övrigt. Vidare tar åtskilliga av arbetsuppgifterna inte kontinuerligt hela hennes arbetskraft i anspråk och utträttas därför delvis samtidigt med andra uppgifter. En arbetsvärdering på tidsstudiebas framstår följaktligen knappast såsom möjlig. En mera framkomlig väg är måhända att utgå från kostnaden för lejd arbetskraft, men vid sådana beräkningar måste bortses från några av husmoderns viktigaste uppgifter. Härvid tänker utskottet på husmoderns insatser för att bereda barnen en lugn och trygg uppväxt samt för att skapa trivsel i hemmet. Även om man inte tar hänsyn till att betydelsen av sådana insatser skiftar från hem till hem, kan man inte komma ifrån att de är omöjliga att skatta i pengar. Likväl måste det indirekta värdet härav antagas vara betydande.

Med hänsyn till dessa förhållanden saknades enligt utskottet anledning att antaga, att man genom den i motionerna begärda utredningen skulle uppnå mera rättvisande resultat än genom de uppskattningar, som gjorts av vissa tidigare utredningar, nämligen bostadskollektiva kommittén och familjeutredningen eller som kunde göras med ledning av lönen till en hemvårdarinna.

Motionerna avsågs i enlighet med utskottets hemställan av riksdagen.

Vid 1961 års riksdag väcktes ånyo motioner i frågan. Även dessa motioner avsågs (andra lagutskottets utlåtande nr 6).

Överväganden vid tillkomsten av lagen om allmän försäkring

I prop. 1962:90 med förslag till lag om allmän försäkring, m. m. föreslogs att grundsjukpenningen skulle höjas från tre till fem kronor. I syfte att förbättra hemmafruarnas ställning inom sjukförsäkringen föreslogs, att en hemmafru med barn under 10 år i hemmet vid sjukdom alltid — således även vid sjukhusvistelse — skulle få obligatoriska förmåner, grundsjukpenning och barntillägg, vilka sammanlagt skulle uppgå till minst 7 kr. om dagen. Hon skulle därutöver, om hon så önskade, genom frivillig försäkring kunna skaffa sig ett sjukpenningtillägg som uppgick till lika stort

belopp. Till grund för propositionen låg bl. a. ett betänkande av socialförsäkringskommittén. I propositionen anförde föredragande departementschefen, såvitt här är av intresse, följande (s. 272).

Socialförsäkringskommittén har ingående övervägt men slutligen förkastat tanken att införa en *obligatorisk tilläggssjukpenningförsäkring för hemmafruar*. Kommittén vill i stället lita till andra åtgärder för att förbättra hemmafruarnas ställning inom sjukförsäkringen. I allmänhet har kommitténs ståndpunkt godtagits eller lämnats utan erinran av remissorganen. Några av dessa anser dock att kommittéförslaget är mindre tillfredsställande och hävdar, att hemmafruarnas sociala förmåner i sjukförsäkringshänseende ej heller efter ett genomförande av kommitténs förslag kommer att stå i paritet med andra medborgargrupper.

För egen del har jag kommit till samma uppfattning som socialförsäkringskommittén. För mig, liksom för kommittén, har väsentligen två synpunkter varit bestämmande. För det första kan man inte bortse från att stora svårigheter möter då det gäller att finna säkra hållpunkter för en gradering i det enskilda fallet av sjukpenningens storlek. Vanligen är ju tilläggssjukpenningen avsedd att ersätta en inkomst, som faller bort på grund av sjukdom, men beträffande hemmafruarna skulle man få bestämma tilläggssjukpenningen med ledning av en uppskattning av de merutgifter i hemmet, som förorsakas av att husmoderns arbetsinsats bortfaller. Dessa merutgifter varierar kraftigt efter en mångfald skiftande omständigheter, bland dem barnantalet samt behovet av och kostnaden för lejd hjälp. Det skulle knappast vara möjligt att inom ramen för schablonregler komma fram till en rättvisande beräkning av dessa utgifter. För det andra har jag den uppfattningen att avgifterna för en försäkring avseende tilläggssjukpenning åt husmodern för många familjer skulle bli alltför betungande, om inte bidrag till försäkringen lämnades av statsmedel, något som jag inte anser böra ske i fråga om en obligatorisk sådan försäkring.

I likhet med socialförsäkringskommittén finner jag det dock angeläget att hemmafruarnas och de ensamma mödrarnas förmåner inom sjukförsäkringen förbättras. I det följande ämnar jag föreslå åtgärder, som medför att en hemmafru med barn under 10 år i hemmet vid sjukdom alltid skall få obligatoriska förmåner, grundsjukpenning och barntillägg, vilka sammanlagt uppgår till minst 7 kr. om dagen. Vidare bör hon, om hon så önskar, genom frivillig försäkring kunna skaffa sig ett sjukpenningtillägg som uppgår till lika stort belopp. I flertalet fall innebär dessa förslag för hemmafrun en ökning av de obligatoriska förmånerna med 4 kr. och en förstärkning av de högsta sammanlagda förmånerna från obligatorisk och frivillig försäkring med 6 kr. om dagen. Förmåner av denna storlek finner jag beaktansvärda. Som jämförelse kan nämnas att en ensamstående förvärvsarbetande måste ha en årsinkomst av förvärvsarbete överstigande 8 400 kr. för att få en högre sjukpenning än de 12 kr. om dagen, som varje hemmafru enligt detta förslag kan komma upp till.

Riksdagen biföll med vissa smärre ändringar propositionen (andra lagutskottets utlåtande 27).

Nu gällande bestämmelser inom förevarande område, för vilka ovan redogjorts, gäller från årsskiftet.

Utskottet

Förevarande motioner syftar till en förbättring av sjukpenningen för husmödrarna, i synnerhet för dem med hemmavarande minderåriga barn. Motionen II:798 syftar också till att arbete i hemmet även i andra sammanhang inom socialförsäkringssystemet skall bli föremål för en högre ekonomisk uppskattning. I sistnämnda hänseende anför motionären särskilt att den som vårdar en åldring i hemmet bör få en rimlig kompensation för sin arbetsinsats.

Gift kvinna som inte har förvärvsarbete har i princip rätt till grundsjukpenning om sex kronor per dag. Om hon har barn under tio år utgår barnstillägg med två eller tre kronor om dagen. Genom anslutning till den frivilliga sjukpenningförsäkringen har kvinnan möjlighet att försäkra sig så att den sammanlagda sjukpenningen per dag uppgår till högst 15 kr. Till den frivilliga försäkringen utgår statsbidrag med 20 procent av kostnaden.

Såsom påpekats i motionerna torde inte sällan de merkostnader, som uppstår vid husmoderns sjukdom, överstiga vad som utgår i form av grundsjukpenning och barnstillägg. Detta är framförallt fallet då familjen har barn, som kräver regelbunden tillsyn. Genom den frivilliga försäkringen kan emellertid familjen erhålla ett avsevärt förstärkt försäkringskydd vid husmoderns sjukdom. Utskottet kan icke finna, att några väsentliga fördelar står att vinna genom att införa en likartad obligatorisk försäkring. Man kan nämligen inte bortse från att bland hemmafruarna finns ett högst varierande försäkringsbehov och att det ur denna synpunkt är lämpligt med en frivillig försäkring. I samband med tillkomsten av lagen om allmän försäkring avvisades också tanken på en obligatorisk försäkring. Därvid åberopades även att avgifterna för många familjer skulle bli alltför betungande. Den frivilliga försäkringen har erhållit en ringa anslutning, trots att avgifterna genom statsbidrag hållits på en lägre nivå. Detta kan visserligen antas delvis bero på bristande kännedom om försäkringen men kostnadsfrågan torde även vara av betydelse i sammanhanget. Utskottet avstyrker på grund av det anförda motionerna i denna del.

Kostnaden för vården av åldringar och långtidssjuka kan såsom påpekats i motionen II:798 i vissa fall hållas nere genom att de vårdbehövande i stället för att tas in på anstalt får stanna i hemmet och där vårdas av anhöriga eller andra närstående. Att möjligheterna till sådan vård tillvaratas är givetvis angeläget med hänsyn till den rådande platsbristen på många anstalter. För många åldringar och sjuka är det även av särskilt värde att få stanna i hemmet och få en mera personlig vård än vad som eljest står till buds. En naturlig konsekvens av det anförda är att närstående i princip bör få samma ersättning som andra för vård av åldringar och långtidssjuka. Även om så inte alltid är fallet för närvarande, synes huvudmännen för vården alltmåra övergå till att bestämma ersättningen enbart med hänsyn till vårdbehovets omfattning och med bortseende från om vården ombesörjes av en anhörig eller annan närstående. Enligt utskottets uppfattning bör landstingen och kommunerna, på vilka ansvaret för vården vilar, liksom hitintills ha frihet att utan ingripande utforma sina normer för vårdersättningen. Ersättningsfrågorna bör i vart fall inte lösas inom ramen för social-

försäkringssystemet. Utskottet avstyrker alltså det i motionen II:798 framställda utredningsyrkandet även i denna del.

Utskottet hemställer,

att förevarande motioner, nämligen

a) motionerna I:623 och II:565 samt

b) motionen II:798,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 30 mars 1967

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Strand, Hübinette, fru Nilsson, herrar Eric Carlsson, Edström*, Dahlberg, Högström* och Wirtén*;

från a n d r a kammaren: herr Rimmerfors*, fru Ekendahl, herr Gustavsson i Alvesta, fröken Sandell, herr Ringaby, fru Skantz, herrar Göransson och Ullsten.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.